

Sygn. akt I ACa 1545/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 grudnia 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Romana Górecka

Sędziowie: SA Roman Dziczek

SO del. Katarzyna Jakubowska-Pogorzelska (spr.)

Protokolant: sekretarz sądowy Sławomir Mzyk

po rozpoznaniu w dniu 7 grudnia 2017 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa T. J. i E. S.

przeciwko J. S.

o zapłatę

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 10 marca 2016 r., sygn. akt XXIV C 1449/08

I. zmienia zaskarżony wyrok częściowo w punkcie drugim w ten sposób, że zasądza od J. S. na rzecz T. J. dalsze odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 156.320 zł (sto pięćdziesiąt sześć tysięcy trzysta dwadzieścia złotych) od dnia 23 października 2010 r. do dnia 9 marca 2016 r. oraz częściowo w punkcie piątym w ten sposób, że zasądza od J. S. na rzecz E. S. dalsze odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 146.697,11 zł (sto czterdzieści sześć tysięcy sześćset dziewięćdziesiąt siedem złotych i jednaście groszy) od dnia 23 października 2010 r. do dnia 9 marca 2016 r.,

II. oddala apelacje powodów w pozostałym zakresie,

III. znosi wzajemnie koszty procesu w postępowaniu apelacyjnym.

Katarzyna Jakubowska-Pogorzelska Romana Górecka Roman Dziczek

Sygn. akt I ACa 1545/16

UZASADNIENIE

Powódka T. J. wniosła o zasądzenie na jej rzecz od pozwanych L. S. i J. S. kwot po 287.585,50 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 15 lipca 2005 r. do dnia zapłaty, a w przypadku uwzględnienia przez Sąd przesłanek do wydziedziczenia powódki, wniosła ona o zasądzenie powyższych kwot na rzecz M. J. i N. J.

Powód E. S. wniósł o zasądzenie na jego rzecz od pozwanych L. S. i J. S. kwot po 196.851,70 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, z tytułu zachowku należnego w związku z dziedziczeniem po jego ojcu A. S. (sygn. akt XXIV C 1458/08).

Zarządzeniem z dnia 14 sierpnia 2008 r. obie sprawy zostały połączone do wspólnego rozpoznania.

L. S. i J. S. wnieśli o oddalenie powództwa w całości, wskazując, iż w testamencie z dnia 26 listopada 1999 r. spadkodawca A. S. wydziedziczył powodów, w związku, z czym nie przysługuje im zachowek.

Dnia 18 września 2009 r. L. S. i J. S. wnieśli pozew wzajemny, w którym domagali się zasądzenia od E. S. i T. J. na ich rzecz kwoty 770.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu wzajemnego do dnia zapłaty, jak również o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych.

Pozwana L. S. zmarła dnia 24 marca 2014 r., a spadek po niej nabył w całości pozwany J. S..

W pismach z dnia 11 grudnia 2014 r. i 15 grudnia 2014 r. E. S. sprecyzował żądanie, wnosząc o zasądzenie na jego rzecz od J. S. kwoty 719.986,48 zł, na którą składa się należność główna w wysokości 393.703,40 zł (2 x 196.851,70 zł) powiększona o kwotę odsetek ustawowych naliczonych za okres od 11 lipca 2008 r. do 11 grudnia 2014 r. w łącznej wysokości 326.283,08 zł (2 x 163.141, 54 zł).

Na rozprawie w dniu 10 grudnia 2015 r. T. J. sprecyzowała, że wnosi o zasądzenie na jej rzecz od J. S. kwoty 575.171 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 15 lipca 2005 r. do dnia zapłaty.

Wyrokiem z dnia 10 marca 2016 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od J. S. na rzecz T. J. kwotę 245.838,08 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 10 marca 2016 r. do dnia zapłaty (pkt. I), oddalił w pozostałej części powództwo T. J., ustalił, że koszty procesu w zakresie powództwa T. J. poniósł J. S. w 43% i T. J. w 57%, pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu, zasądził od J. S. na rzecz E. S. kwotę 236.215,19 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 10 marca 2016 r. do dnia zapłaty, oddalił w pozostałej części powództwo E. S., ustalił, że koszty procesu w zakresie powództwa E. S. ponosi J. S. w 60% i E. S. w 40%, pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu, oddalił powództwo wzajemne.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 16 kwietnia 2005 r. zmarł A. S.. T. J. i E. S. są dziećmi A. S. z pierwszego małżeństwa. J. S. jest synem spadkodawcy z drugiego małżeństwa z L. S..

Spadek po A. S., na podstawie testamentu własnoręcznego z 26 listopada 1999 r., nabyli żona L. S. oraz syn J. S. po 1/2 części spadku każde z nich. Jednocześnie A. S. dokonał wydziedziczenia swoich dzieci z pierwszego małżeństwa z powodu braku utrzymywania kontaktów córki ze spadkodawcą oraz braku informacji o jej pracy i studiach. Jako przyczynę wydziedziczenia E. S. spadkodawca wskazał brak kontaktu, niesłuszne pobieranie alimentów w trakcie okresu, kiedy pozostawał bezrobotny oraz nie uczył się, a nadto wytoczenie powództwa przeciwko A. S. o podwyższenie alimentów.

Wyrokiem wstępnym z dnia 22 października 2010 r. Sąd ustalił, że T. J. i E. S. są uprawnieni do zachowku po A. S. zmarłym 16 kwietnia 2005 r.

A. S. wraz z żoną L. S. posiadali 275 udziałów w (...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W.. Do masy spadkowej po A. S., z uwagi na ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej, weszło 137,5 udziałów o wartości 1.411.290 zł. W skład spadku po A. S. wchodzi wierzytelność z tytułu dywidendy należnej od (...) Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W. za rok 2004, w wysokości 48.000 zł, pieniądze zgromadzone na wspólnych rachunkach bankowych A. S. i L. S., przy czym z uwagi na panujący między małżonkami ustrój wspólności majątkowej

do masy spadkowej weszła 1/2 zgromadzonych na rachunkach bankowych kwot tj. kwota 15.758,37 zł (50% x 31.516,74 zł) oraz kwota 38.128,92 zł (50% x 76.257,85 zł).

A. S. przysługiwał udział w wysokości 1/2 we własności ruchomości znajdujących się w budynku położonym w W. przy ul. (...). Wartość udziału należącego do A. S. według stanu na dzień sporządzenia spisu inwentarza wynosiła 4.050 zł.

Aktem notarialnym z dnia 25 sierpnia 2004 r. Rep. A. S. wraz z żoną L. S. darowali na rzecz J. S. wchodzącą w skład ich majątku wspólnego nieruchomość, stanowiącą działkę gruntu nr (...) o obszarze 199 m⁽²⁾, położoną w W. przy ul. (...), obręb (...) będącą w użytkowaniu wieczystym do dnia 2 grudnia 2085 r., wraz z budynkiem posadowionym na przedmiotowej działce o kubaturze 800 m⁽²⁾ stanowiącym odrębną nieruchomość i przeznaczonym na cele mieszkalne, dla której Sąd Rejonowy dla Warszawy Mokotowa w Warszawie prowadził księgę wieczystą KW nr (...) (obecnie: (...)). Nadto powyższym aktem notarialnym ustanowiono na rzecz A. S. i L. S., nieodpłatną dożywotnią służebność mieszkania, polegającą na prawie korzystania przez uprawnionych z trzech pokoi oraz wszystkich pomieszczeń wspólnych znajdujących się w budynku mieszkalnym położonym na działce nr (...), w tym m. in. z garażu, kuchni, łazienek, przedpokoi, salonu, pomieszczeń gospodarczych i innych. Wartość dokonanej darowizny, a więc wartość rynkowa prawa użytkowania wieczystego wskazanej wyżej nieruchomości z uwzględnieniem ustanowionej służebności osobistej mieszkania, polegającej na prawie korzystania przez uprawnionych z trzech pokoi oraz wszystkich pomieszczeń wspólnych znajdujących się w budynku mieszkalnym położonym na działce nr (...), obręb (...), określona według stanu na dzień 25 sierpnia 2004 r. i cen aktualnych wynosi 879.709 zł.

W lipcu 2004 r. A. S. dokonał darowizny na rzecz E. S. wierzytelności z tytułu wkładu zgromadzonego na księżeczce mieszkaniowej nr (...). W dniu 10 września 2004 r. (...) Bank (...) S.A. wypłacił z tego tytułu kwotę 9.622,89 zł.

Sąd Okręgowy wskazał, że podstawę prawną żądań powodów stanowi przepis art. 991 k.c. a zachówek należny każdemu z powodów wynosi 1/8 część substratu zachowku. Czysta wartość spadku po A. S. wynosi 1.517.227,29 zł i składają na nią: kwota 1.411.290 zł z tytułu 137,5 udziałów w (...) sp. z o.o. z siedzibą w W., kwota 48.000 zł stanowiąca wierzytelność z tytułu dywidendy za 2004 r. należnej za posiadane udziały we wskazanej spółce, kwota 53.887,29 zł zgromadzona na dwóch rachunkach bankowych oraz kwota 4.050 zł z tytułu posiadanych przez spadkodawcę ruchomości.

Według Sądu Okręgowego, brak było podstaw do zaliczenia do masy spadkowej należności z tytułu dywidend za 2005 i 2006 r. ponieważ z chwilą nabycia spadku (16 kwietnia 2005 r.) pozwani stali się właścicielami udziałów w (...) sp. z o.o. i prawo do otrzymywania dywidend wynikało z przysługującej im własności udziałów w tej spółce.

Zdaniem Sądu Okręgowego, powodowie nie udowodnili jednocześnie, aby w skład spadku po A. S. wchodziła kwota na rachunku bankowym w wysokości 48.000 zł. Oświadczenie pełnomocnika L. S. złożone na rozprawie dnia 19 października 2005 r. oraz pismo pełnomocnika E. S. z dnia 12 grudnia 2007 r. złożone w sprawie II Ns 617/05 nie mogły stanowić dowodu na ww. okoliczność, w sytuacji gdy w niniejszym procesie pozwana zaprzeczyła, jakoby w skład spadku po A. S. wchodziły jakiegokolwiek inne pieniądze poza kwotą 53.887,29 zł. Postępowanie dowodowe nie wykazało również, aby w skład spadku wchodził samochód osobowy marki C.. Nie został on wymieniony w spisie inwentarza spadku, a dowodu na tę okoliczność nie stanowił wydruk ogłoszenia internetowego z dnia 14 grudnia 2005 r. oraz oświadczenie pełnomocnika L. S. złożone na rozprawie dnia 19 października 2005 r. i pismo pełnomocnika E. S. z dnia 12 grudnia 2007 r. złożone w sprawie II Ns 617/05.

Za nieudowodnione Sąd pierwszej instancji uznał także twierdzenia powodów, jakoby w skład masy spadkowej wchodziły dwie nieruchomości w postaci lokali mieszkalnych o nr (...) położonych przy ulicy (...) w W.. Z odpisu ksiąg wieczystych prowadzonych dla tych nieruchomości wynikało, że L. S. była ich jedną właścicielką. Ponadto w § 2 aktu notarialnego z dnia 6 grudnia 2004 r. Rep. (...), na podstawie którego L. S. nabyła lokal mieszkalny nr (...) przy ul. (...) w W., A. S. potwierdził, że nabycie nieruchomości nastąpiło do majątku odrębnego jego żony za fundusze pochodzące z majątku odrębnego objęte zasadą surogacji. W ocenie Sądu Okręgowego, powodowie nie przedstawili żadnych dowodów, które pozwalałyby na obalenie domniemania wiarygodności ksiąg wieczystych wynikającego z art.

z ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jt. Dz. U. z 2013 r. poz. 707, ze zm.). Same zeznania powodów w tym zakresie nie miały wystarczającej mocy dowodowej.

Przy ustaleniu substratu zachowku, stosownie do art. 993 i n. k.c., Sąd Okręgowy doliczył do spadku darowizny dokonane przez spadkodawcę w postaci nieruchomości położonej przy ulicy (...) w W. na rzecz syna J. S. oraz wierzytelności z tytułu książki mieszaniowej na rzecz syna E. S..

Wartość darowizny nieruchomości Sąd ustalił w oparciu o opinię biegłego sądowego P. Z., obliczoną przy uwzględnieniu stanu nieruchomości na dzień 25 sierpnia 2004 r., w tym obciążającego ją prawa służebności osobistej mieszkania. Z uwagi na fakt, iż powyższa nieruchomość należała do majątku wspólnego A. i L. S., Sąd doliczył do spadku jedynie połowę jej wartości, tj. kwotę 439.854,50 zł.

Do spadku Sąd Okręgowy doliczył również darowiznę uczynioną przez spadkodawcę na rzecz E. S. o wartości 9.622,89 zł.

Po uwzględnieniu ww. darowizn, substrat zachowku wyniósł 1.966.704,68 zł (1.517.227,29 zł + 439.854,50 zł + 9.622,89 zł), zaś udział spadkowy w przypadku dziedziczenia ustawowego przypadający na rzecz każdego ze spadkobierców 491.676,17 zł (1.966.704,68 zł : 4 = 491.676,17 zł). Zachowek należny powódce T. J. wynosi 1/2 udziału spadkowego, jaki otrzymałaby ona w przypadku dziedziczenia ustawowego, tj. 245.838,08 zł (491.676,17 zł : 2 = 245.838,08 zł) i powyższą kwotę Sąd zasądził na rzecz T. J., oddalając jej powództwo w pozostałej części. Jeśli chodzi o zachowek należny powodowi E. S., to Sąd Okręgowy obniżył jego wartość o darowiznę w kwocie 9.622,89 zł, otrzymaną od spadkodawcy (245.838,08 zł – 9.622,89 zł = 236.215,19 zł), z uwagi na treść przepisu art. 996 k.c., i taką kwotę Sąd zasądził od J. S. na rzecz E. S., oddalając powództwo w pozostałej części.

O odsetkach ustawowych Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 481 § 2 k.c., podnosząc, że w niniejszej sprawie zachodziły podstawy do zasądzenia odsetek ustawowych za opóźnienie dopiero od dnia wyrokowania. Sąd wskazał, że w niniejszej sprawie pozwani kwestionowali swoją odpowiedzialność co do zasady, powołując się na wydziedziczenie powodów dokonane przez spadkodawcę w testamencie a wyrok wstępny, ustalający, że powodowie są uprawnieni do zachowku po A. S. zapadł dnia 22 października 2010 r. W ocenie Sądu Okręgowego, najwcześniejszym momentem, który można byłoby brać pod uwagę jeśli chodzi o wymagalność roszczenia o zachowek jest uprawomocnienie się wyroku wstępnego, przesądzającego brak podstaw do wydziedziczenia powodów. Jednakże, ponieważ zarówno skład, jak i wartość spadku po A. S. były sporne między stronami i zostały ustalone przez Sąd po przeprowadzeniu długotrwałego postępowania dowodowego, w przekonaniu Sądu Okręgowego w niniejszej sprawie roszczenie o zapłatę zachowku stało się wymagalne dopiero z chwilą wydania wyroku.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. i art. 108 § 1 k.p.c.

Sąd Okręgowy oddalił pozew wzajemny w całości, podnosząc, że pozwani nie udowodnili roszczenia ani co do zasady ani co do wysokości.

Z powyższy rozstrzygnięciem nie zgodzili się powodowie.

Powód E. S. zaskarżył wyrok w części oddalającej jego powództwo oraz rozstrzygnięcie o kosztach procesu, zarzucając naruszenie art. 233 k.p.c. poprzez dokonanie jednostronnej, dowolnej, niepopartej wskazaniemi wiedzy i logiki oceny materiału dowodowego, a w konsekwencji poczynienie błędnych ustaleń faktycznych, przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia, polegających w szczególności na stwierdzeniu wartości masy spadkowej nie według cen aktualnych i na przyjęciu wartości udziałów w spółce wobec cen nie obowiązujących w orzeczeniu oraz na przyjęciu błędnej wartości służebności osobistej mieszkania. Powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie powództwa w całości oraz zasądzenie od pozwanego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego, według norm przepisanych za obie instancje.

Powódka T. J. zaskarżyła punkt pierwszy wyroku co do określenia terminu liczenia odsetek ustawowych, zarzucając naruszenie art. 481 § 1 k.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu jako terminu wymagalności roszczenia o zapłatę zachowku chwili wydania wyroku. Powódka wniosła o zmianę wyroku w zaskarżonej części i zasądzenie odsetek ustawowych od dnia 15 lipca 2005 r., ewentualnie od dnia 28 czerwca 2008 r. lub dnia 22 października 2010 r. do dnia zapłaty.

Pozwany wniósł o oddalenie apelacji powodów i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Obie apelacje zasługiwały jedynie na częściowe uwzględnienie w odniesieniu do daty od jakiej winny być zasądzone odsetki ustawowe za opóźnienie.

Odnosząc się do zarzutów powołanych w apelacji powoda i sposobu obliczenia substratu zachowku należy wskazać, że zasadą jest, iż wartość spadku ustala się według cen z daty orzekania o roszczeniach z tytułu zachowku (tak uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna z dnia 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, OSNCP 1985, nr 10, poz. 147, z glosami A. Mączyńskiego, OSPiKA 1988, z. 2, poz. 27 i A. Oleszki, Palestra 1985, nr 10, s. 98 oraz omówieniem E. Wiśniewskiej, Przegląd orzecznictwa, Probl. Praw. 1986, nr 7, s. 42; wyrok SN z dnia 15 grudnia 1999 r., I CKN 248/98, LEX nr 898244; wyrok SN z dnia 25 maja 2005 r., I CK 765/04, LEX nr 180835; wyrok SN z dnia 14 marca 2008 r., IV CSK 509/07, M. Praw. 2009, nr 9, s. 510, z glosą P. Księżaka; wyrok SN z dnia 4 lipca 2012 r., I CSK 599/11, LEX nr 1218157, z glosą K. Smotera, PiP 2014, z. 3, s. 135; wyrok SN z dnia 23 maja 2013 r., I CSK 701/12, LEX nr 1353071; postanowienie SN z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 524/12, LEX nr 1375521).

Obecnie za takim stanowiskiem przemawia dodatkowo sformułowanie art. 995 k.c., który wartość przedmiotu doliczanej do spadku darowizny, a po wejściu w życie ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 85, poz. 458) – także przedmiotu zapisu windykacyjnego, każe określać według cen z chwili ustalania zachowku.

Za niezasadne należy jednocześnie uznać postulowane przez skarżącego dokonywanie wyceny udziałów według stanu i wartości na datę otwarcia spadku, bowiem pozostawałoby to w jaskrawej sprzeczności z powołaną wyżej zasadą określenia wartości zachowku, według stanu na datę otwarcia spadku, a cen aktualnych na datę orzekania (dokonywania wyceny). Problem w niniejszej sprawie polegał jednak na tym, że przed datą wyrokowania nastąpiło zbycie udziałów przez spadkobierców testamentowych (w dniu 6 sierpnia 2009r.). W tym kontekście Sąd Apelacyjny podziela pogląd Sądu Okręgowego, że właściwe było zatem określenie wartości udziałów na datę ich sprzedaży. Należało bowiem przede wszystkim uwzględnić okoliczność, że strony w toku procesu nie kwestionowały, iż wycena winna być dokonana na tę właśnie datę, zaś powodowie twierdzili jedynie, że cena faktycznie uzyskana ze sprzedaży była zaniżona, co zresztą potwierdziła opinia biegłego sądowego. Powodowie w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji nie wskazywali na potrzebę dokonywania wyceny według cen aktualnych na datę inną niż data sprzedaży udziałów. Na konsekwencję stanowiska powodów wskazuje też brak dalszych wniosków dowodowych, które mogłyby zmierzać do ustalenia wartości udziałów według innych kryteriów, aniżeli przyjął to biegły sądowy. Jednocześnie sama tylko okoliczność, iż ostatecznie w dacie otwarcia spadku wartość udziałów okazała się być wyższa, aniżeli w dacie ich sprzedaży nie może być w tym przypadku argumentem przemawiającym za trafnością stanowiska powodów. Sąd Apelacyjny podziela więc stanowisko Sądu Okręgowego odnośnie przydatności opinii biegłego sądowego z zakresu rachunkowości, który wypowiedział się na temat wartości udziałów według cen obowiązujących w dacie sprzedaży, przy uwzględnieniu rzeczywistej sytuacji finansowej spółki wynikającej z dokonanej wypłaty dywidendy za okres poprzedzający sprzedaż. Stanowisko skarżącego zmierzające do przyjęcia wyceny z daty otwarcia spadku nie jest więc trafne i nie może skutecznie prowadzić do podważenia ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego.

Odnosząc się zaś do prawidłowości wyceny nieruchomości przy ul. (...) w W., będącej przedmiotem służebności osobistej mieszkania ustanowionej na rzecz spadkodawcy, to nie budzi wątpliwości, że ustalając według zasad wynikających z art. 995 k.c.- wartość nieruchomości stanowiącej przedmiot darowizny, jej wartości podlega obniżeniu

z uwagi na obciążanie nieruchomości ograniczonym prawem rzeczowym. W tej mierze Sąd Okręgowy zasięgnął opinii biegłego sądowego z zakresu wyceny, która to opinia nie została zakwestionowana w toku postępowania przed sądem I instancji, zaś za ogólnie sformułowanym zarzutem sformułowanym w apelacji, nie szły żadne wnioski uzasadniające kontrolę postanowienia dowodowego wydanego przez Sąd Okręgowy, brak było również dalszych wniosków dowodowych. Prowadzi to do stwierdzenia, że wydanie wyroku w niniejszej sprawie może nastąpić jedynie w oparciu o materiał dowodowy zgromadzony przed Sądem Okręgowym. Opinia biegłego sądowego z zakresu wyceny nieruchomości pozwoliła przy tym na jednoznaczne ustalenia odnośnie wartości nieruchomości obciążonej prawem służebności. Do skutecznego zakwestionowania prawidłowości dokonanej na podstawie dowodu z opinii biegłego ustalenia wartości nieruchomości, a także skali obniżenia wartości przedmiotu darowizny ze względu na obciążenie ograniczonym prawem rzeczowym, mogło dojść jedynie przez wykazanie naruszenia przepisów regulujących sposób i metodologię szacowania wartości nieruchomości. Tymczasem opinia biegłego nie była kwestionowana w toku procesu, a powoływanie się obecnie przez skarżącego na ogólnie ujęte wady opinii biegłego nie może być uznane za skuteczne.

Za całkowicie chybiony należy także uznać zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. poprzez dokonanie wadliwej oceny materiału dowodowego, a w konsekwencji poczynienie błędnych ustaleń faktycznych, przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia, zważywszy, że skarżący nie podjął nawet próby wykazania, że na płaszczyźnie oceny dowodów Sąd Okręgowy uchybił zasadom logicznego rozumowania lub doświadczenia życiowego. Oczywiście niewystarczające jest w tym przypadku przekonanie o innej niż przyjął sąd wadze (doniosłości) poszczególnych dowodów i ich odmiennej ocenie, niż ocena sądu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2005 r., sygn. III CK 314/05, Lex nr 172176, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 27 kwietnia 2006 r., sygn. I ACa 1303/05, Lex nr 214251). W istocie powód w swej apelacji ograniczył się do zanegowania prawidłowych ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji, nie stawiając im przekonujących zarzutów, mogących stać się podstawą uznania rozumowania Sądu Okręgowego za nielogiczne bądź niezgodne z zasadami doświadczenia życiowego, a przez to wadliwe. Skarżący nie wykazał, ażeby ocena materiału dowodowego była wadliwa, a zarzuty powoda, mimo iż formalnie odnoszą się do naruszenia art. 233 k.p.c., to jednak nie podważają prawidłowości oceny materiału dowodowego, nie prowadzą także do odmiennych ustaleń faktycznych, aniżeli zaprezentowane w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku.

W ocenie Sądu Apelacyjnego stan faktyczny w niniejszej sprawie został prawidłowo ustalony przez Sąd Okręgowy, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, która wymaga, aby sąd oceniał materiał dowodowy w sposób logiczny, spójny i zgodny z zasadami doświadczenia życiowego. Sąd Apelacyjny w całości podziela te ustalenia faktyczne, czyniąc je podstawą także własnego rozstrzygnięcia. W konsekwencji zarówno skład spadku, jak też czysta wartość spadku i wartość substratu zachowku, determinującego wysokość należnych powodom kwot należy uznać za ustalone prawidłowo.

Zaskarżone rozstrzygnięcie nie narusza także art. 991 § 1 k.c., zgodnie z którym zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy, albo, jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni, dwie trzecie udziału spadkowego, który by mu przypadął przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach połowa wartości tego udziału, zachowek. Przy obliczaniu wysokości zachowku, Sąd Okręgowy właściwie ustalił czystą wartość spadku, która stanowi różnicę pomiędzy wysokością aktywów wchodzących w skład spadku, a wysokością długów spadkowych. Punktem odniesienia przy ustalaniu stanu czynnego spadku dla potrzeb obliczenia wysokości należnego zachowku jest chwila otwarcia spadku, ale obliczenie zachowku następuje na podstawie wartości spadku ustalonej według cen z daty orzekania o roszczeniach z tego tytułu. Biorąc pod uwagę właściwie ustalony przez Sąd Okręgowy skład i wartość spadku, dokonane przez spadkodawcę darowizny na rzecz obu synów, substrat zachowku wynosi 1.966.704,68 zł (1.517.227,29 zł + 439.854,50 zł + 9.622,89 zł), zaś udział spadkowy w przypadku dziedziczenia ustawowego przypadający na rzecz każdego ze spadkobierców wynosi 491.676,17 zł (1.966.704,68 zł : 4 = 491.676,17 zł).

Powodowie należą do okręgu osób uprawnionych do zachowku spadkobierców ustawowych, którzy dziedziczyliby po zmarłym w reżimie dziedziczenia ustawowego. W związku z powyższym każde z nich uzyskałoby 1/4 część spadku. Z uwagi na fakt, że art. 991 k.c. stanowi, iż zstępnym, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy, albo, jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni, dwie trzecie udziału

spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach połowa wartości tego udziału, zachówek powodów stanowiłby jedną drugą część należnego im udziału spadkowego, co odpowiada kwocie 245.838,08 zł (491.676,17 zł : 2 = 245.838,08 zł). Zachówek należny powodowi podlegał jednak obniżeniu o wartość uzyskanej przez niego od spadkodawcy darowizny w wysokości 9.622,89 zł, co uzasadniało zasądzenie pozostałej różnicy w wysokości 236.215,19 zł stosownie do treści art. 996 k.c. Na tym tle rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego należy ocenić jako odpowiadające prawu.

Apelacje obojga powodów były natomiast uzasadnione w części w jakiej kwestionowały datę, od jakiej winny być zasądzone odsetki ustawowe od uwzględnionych kwot zachowku.

Należy zauważyć, że w orzecznictwie i doktrynie zarysowały się dwa stanowiska dotyczące określenia wymagalności świadczenia z tytułu zachowku. Pierwsze z nich wskazuje, że roszczenie o zachówek jest roszczeniem bezterminowym i jego wymagalność należy ustalić w oparciu o regułę z art. 455 k.c. Zatem dopóki dłużnik nie zostanie wezwany do spełnienia świadczenia, dopóty obowiązek zapłaty kwoty pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku nie aktualizuje się. Odsetki ustawowe za opóźnienie należą się dopiero od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1976 r., III CRN 128/76, Lex nr 2040, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2000 r., IV CKN 58/00, Lex nr 490431, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2008 r., II CNP 35/08, Lex nr 560540, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2010 r., II CSK 178/10, Lex nr 942800, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r. (III CSK 298/08, OSNC - ZD 2009, nr 4, poz. 107, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r., I CSK 433/06 i wyrok SN z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05).

Drugie natomiast stanowisko podkreśla, że skoro ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu o zachówek, to odsetki od tak ustalonego świadczenia pieniężnego powinny być naliczane dopiero od daty wyrokowania w sprawie, skoro dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę – tak ustalonej kwoty – stało się wymagalne (por. uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, Lex nr 3078, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 listopada 1997 r., I ACa 690/97, Lex nr 34066, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1999 r., I CKN 248/98, Lex nr 898244, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1994 r., III CZP 105/94, OSNCP 1995 z. 2, poz. 26, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2000 r., II CKN 725/98, Lex nr 40488, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2005 r. I CK 765/04, Lex nr 180835, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 września 2009 r., VI ACa 286/09, Lex nr 1120244, wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 15 lutego 2012 r., I ACa 1121/11, Lex nr 1133334) .

Każde z powyższych rozwiązań wydaje się jednak niedoskonałe. W przypadku pierwszego z nich, w momencie wezwania do zapłaty z reguły nie są bowiem znane wszystkie okoliczności pozwalające na precyzyjne określenie wysokości należnego zachowku. Z kolei uznanie, iż datą wymagalności będzie dopiero data wyrokowania, skłaniać może dłużnika do celowego przedłużania postępowania sądowego, tak aby bez konsekwencji finansowych odwlec w czasie moment spełnienia świadczenia na rzecz uprawnionego do zachowku. Pogodzenie powyższych racji wymaga zatem indywidualnego podejścia i uwzględniania okoliczności danego przypadku. Sąd Apelacyjny w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę podziela pogląd, zgodnie z którym roszczenie o zachówek jest roszczeniem bezterminowym, do którego zastosowanie ma art. 455 k.c., a więc odsetki ustawowe za opóźnienie należą się od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku, o ile w tej dacie znane były okoliczności wpływające na wysokość należnego zachowku. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 lutego 2013 r. II CSK 403/12 (LEX nr 1314389) wyraził zapatrywanie, że „termin, od którego zobowiązany z tytułu zachowku popadł w stan opóźnienia - warunkujący zasądzenie odsetek ustawowych - należy ustalić indywidualnie z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy. O stanie opóźnienia można mówić wówczas, gdy zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. Może to nastąpić także w dacie poprzedzającej chwilę wyrokowania”.

Z powyższego wynika, że data od jakiej należy zasądzić odsetki za opóźnienie należy do dyskrecyjnej władzy sędziego i winna uwzględniać okoliczności danego przypadku, a konkretyzacja kwoty należnej tytułem zachowku nie jest zbieżna z kwestią wymagalności roszczenia. Należy zgodzić się z Sądem Okręgowym co do tego, że w niniejszej

sprawie, wobec zawartego w testamencie wydziedziczenia powodów, nie tylko wysokość należnego im zachowku lecz także sama zasadność ich roszczenia, wymagały przeprowadzenia wielowątkowego postępowania dowodowego. Opinie sporządzone przez biegłych sądowych były kwestionowane przez strony, wobec czego konieczne stało się kilkakrotne ich uzupełnianie. Niemniej jednak, już z chwilą wydania przez Sąd Okręgowy wyroku wstępnego w dniu 22 października 2010r., pozwani uzyskali wiedzę o uprawnieniu powodów do domagania się zachowku, jak również w tej dacie znane im były okoliczności dotyczące wartości spadku oraz dokonanych darowizn, pozwalające na obiektywną i racjonalną ocenę wysokości roszczenia. Wynikały one bowiem z treści dostępnych w tej dacie dokumentów w postaci spisu inwentarza spadku z 21 sierpnia 2009r., umowy darowizny nieruchomości przy ul. (...) w W. z 25 sierpnia 2004r., umowy sprzedaży udziałów w spółce (...) sp. z o.o. z 6 sierpnia 2009r., zaświadczeń o wysokości środków zgromadzonych na rachunkach bankowych. Niewątpliwie w tej dacie pozwani dysponowali danymi aby ustalić i wypłacić zachówek w wysokości 156.320 zł na rzecz T. J. i w wysokości 146.697,11 zł na rzecz E. S. (156.320 zł - 9.622,89zł). Z powołanych wyżej dokumentów wynikało bowiem, że cena sprzedaży udziałów w spółce wyniosła 1.925.000 (1/2 z tej kwoty to 962.500zł), wartość 1/2 części ruchomości wyniosła 4.050 zł, wartość wierzytelności z tytułu dywidendy 48.000 zł, zaś kwoty na rachunkach opiewały na 53.887,29 zł. Z kolei wartość darowizn wyniosła 182.122,89 zł, przy czym darowizna na rzecz J. S. została określona w umowie notarialnej z 25 sierpnia 2004r. (345.000 zł :2 =172.500 zł, 172.500 zł +9.622,89 zł = 182.122,89 zł). Nawet jeżeli wartości te powodowie uznawali za zaniżone i takimi częściowo okazały się one w toku niniejszego postępowania, to jednak obliczenie wysokości zachowku w oparciu o posiadane już w tej dacie dane, nie nastęrczało większych problemów. Wystarczyło bowiem zsumować znaną pozwanym wartość składników spadku i dokonane darowizny według zadeklarowanej wartości (substrat zachowku: 962.500 + 4.050 + 48.000 + 53.887,29 zł + 182.122,89 = 1.250.560 zł), a z tak określonej kwoty wypłacić na rzecz każdego z powodów 1/8 część należności. Skoro pozwani, mimo wezwania ich do zapłaty przez uprawnionych stosownie do art. 455 k.c., świadczenia w tej wysokości nie spełnili, winni zapłacić powodom od powyższej kwoty odsetki ustawowe za opóźnienie, obliczone za okres po dniu wydania wyroku wstępnego w oparciu o art. 481 k.c.. Należy przy tym zauważyć, że zaskarżenie wyroku wstępnego okazało się nieskuteczne, a apelacje obojga pozwanych zostały odrzucone.

Powodowało to konieczność korekty zaskarżonego wyroku na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

w części oddalającej powództwo każdego z powodów głównych, poprzez zasądzenie

dalszych odsetek ustawowych za okres od dnia 23 października 2010r. do dnia wydania

zaskarżonego wyroku. W pozostałym zakresie apelacje powodów jako bezzasadne podlegały

oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c..

O kosztach procesu poniesionych przez strony w postępowaniu apelacyjnym rozstrzygnięto w oparciu o art. 100 k.p.c., zważywszy na częściowe uwzględnienie roszczenia powodów w zakresie odsetek ustawowych, które gdy są dochodzone obok świadczenia głównego nie podlegają wliczeniu do wartości przedmiotu zaskarżenia, jak było w przypadku skarżącego E. S.. Z kolei apelacja T. J. odnosząca się wyłącznie do odsetek ustawowych, została uwzględniona w znacznej części. Obydwoje powodowie we własnym zakresie ponieśli przy tym koszt opłat od wniesionych przez siebie apelacji, stąd zasadnym było wzajemne zniesienie kosztów wynagrodzenia ustanowionych w sprawie pełnomocników procesowych.

SSA Roman Dżiczek SSA Romana Górecka SSO (del.) Katarzyna Jakubowska-Pogorzelska